

XXIV.

ERDÉLY SZEREPE A MAGYAR SZABADSÁGHAR-
CZOKBAN ÉS AZ UNIO TÖRTÉNETE.

Emlékbeszéd, az 1894. márczius 15-iki ünnepélyen a Redoute-ban.
Tartotta *dr. Szádeczky Lajos*

Tisztelt ünneplő közönség!

Márczius 15-ike a magyar alkotmányo; szabad-
ságnak ünnepe. A feltámadás napja ez nem-
zeti életünk 300-ados küzdelmei után.

»Nemzeti nagy-létünk nagy temetője Mohács« — 1526-ban.
Nemzeti újjaszületésünk nagy napja márcz. 15. — 1848-ban

Erdély története is e két sarkponton fordul meg.
A mohácsi vérnep választotta el az anyaországtól; 1848.
márczius 15-ike. midőn Budapesten a nép — és május
30-ika, midőn itt e helyen az országgyűlés az uniot
kimondotta, egyesítette ismét a két magyar hazát.

De a nemzeti jogok, az alkotmány és szabadság védelmében egy volt a két ország a különválás idejében is.

Midőn az anyaország a török hódítás és a német elnyomás két malomköve között őrlődött: Erdély állott őrt a megszakadozott magyar haza szabadsága felett. Midőn Magyarország felszabadult, ő sietett a gyengébb testvér védelmére.

I.

Erdély különválása negyedfélszáz évvel ezelőtt a Gondviselés műve volt. A magyar állam romjaiból Erdély azért alakult külön fejedelemséggé, hogy fellegvár-
rául, védbástyájául szolgáljon a nemzet legféltettebb kincseinek, nemzeti létünknek, alkotmányunknak, szabadságunknak.

1541-et írtak, midőn Budavára török kézbe került. A mély gyászba borult királyi hölgy, utolsó nemzeti királyunk özvegye, a lengyel *Izabella*, ős Budavarából Erdélybe menekült a magyar szent koronával. Itt sem soká maradhatott. A politikusok megpróbálták még egyszer egyesíteni a két magyar hazát.

Kolozsvár városában nagy sürgés-forgás volt. 1551. jul. 26-án országgyűlést tartottak. A város piaczat katonaság és nagy közönség szállotta meg. Zúgtak a harangok. Az ország rendei a piaczi nagy templomba gyűltek. Az oltár egyik oldalán állott az ifju szép királyné, 11 éves fiával, »a választott magyar királylyal.« A másik oldalon a magyarországi király I. Ferdinánd követei állottak. Az oltáron feküdt a magyar szent korona. Iza-

bella királyné elbúcsuzott kedves Erdélyétől, átadta a magyar szent koronát, a királyi pálczát, könnyezve indúlt régi hazája, Lengyelország felé, a Királyhágón három betűt vésett egy fa kérgébe, hogy S.(ic) F.(ata) T.(ulere): *a végzet így akarta!*

Kassáról így búcsúztatja Tinódi Lantos Sebestyén:

Asszon szép Kassáról sírva el-kiindúla
Bánkodik királfi, jó lován ül vala,
Kassát nézi vala, szép szókat szól vala:
Vajjon mikor lészen Kassába szállása?
Jó Magyarországbán és Erdélben lakása?

Öt év múlva meglett. Mert Erdély nem akart Bécs-től kormányoztatni. Kivívta első függetlenségi harczát és visszahozta Lengyelországból a bujdosó királynét és királyfit és újra megalkotta az önálló erdélyi fejedelemséget 1556-ban.

Mert erre a kis, maroknyi Magyarországra nagy szüksége volt a régi nagy Magyarországnak, melynek Alföldjét a török foglalta el, Felföldje és alkotmánya a német katonai uralom alatt görnyedezett.

Hosszas küzdelem után Erdély is elesett s a XVII. százév elején Básta katonai rémuralma alá került.

De a magyarok istene most is küldött szabaditót, Erdélynek ép úgy, mint az egész magyar hazának. Az ország és a nemzet ősi jogainak ekkori megváltója itt született Kolozsvárott, az óvárban, a Mátyás király születési házával szemben lévő ódon házban, melynek kapuja között máig is hirdetik emlékét kőbe metszett felíratok.

Bocskay Istvánnak nevezi őt a történelem, büsz-

kén valljuk őt Erdély fejedelmének, Kolozsvár szülöt-
tének. Győzelmes hadai Bécsig száguldoztak, ott kötötte
meg a békét 1606-ban, a mely visszaállította Magyar-
ország történeti jogait, alkotmányát, szabadságát.

A következő nemzedéknek azonban ismét kardot
kellett vonnia a nemzet legszentebb jogainak megvédel-
mezésére, és ez így ment nemzedékről-nemzedékre egy
egész századon át.

Bocskay örökébe *Bethlen* Gábor lépett, a kinek
városunkban még fennálló *bástyája* a had művei mu-
landóságát, *collegiuma* a szellem örök hatalmát hir-
deti máig is. Bethlen Gábor a 30 éves nagy világhábo-
rúban Erdélyt Európa első nemzetei keresett szövetséges
társává emelte s háromszor indított hadjáratot a magyar
politikai és vallásszabadság védelmére. Végczélja a há-
romfelé darabolt Magyarország egyesítése volt, a mit
ugyan magyar királylyá választatása mellett sem ért
el, de elérte a nemzet ősi jogainak ünnepies megerősít-
tetését, a melynek biztosítására Erdélyhez kapcsolta a
Kassáig terjedő hét vármegyét.

Halála után 1630-ban Erdély rendei fejedelmi szé-
kükbe a *Rákóczy-házat* ültették, a leghatalmasabb
magyar főuri családot. És ettől fogva a *Rákóczy* név
egy századon át zászlaja volt a magyar szabadságnak,
a melylyel Erdély története elválhatatlanul összeforrt.

I. Rákóczy György a bécsi kormány ellen a své-
dekkel szövetkezik s a fegyver hatalmával és a *linctzi*
békekötéssel újra csak Erdély menti meg egy ember-
öltőre Magyarországot alkotmányos jogait 1645-ben.

És midőn a század vége felé a magyar hazafiakat üldözőbe fogják, a *bujdosó kuruczoknak* megint csak Erdély nyújt menedéket — és segítséget. Ide menekül a Magas Tátra aljából a gyermekifjú Thököly Imre. Erdély neveli fel őt a szabadság bajnokává. Erdély siet most is segítségére a magyar szabadságharczosoknak, midőn (1670-ben) az egykorú kesergő ének szerint:

»Tüz, víz között	Mert immár
Megütközött	Érted jár
Kis Magyarország	Mindenfelől nagy veszély
Végromlásra	Elől tűz,
S hervadásra	Hátul új
Jutott szép virág.	S kerget az víz, mint a szél.

Midőn a labancz már gúnyosan dalolja a kuruczról (1672-ban), hogy:

Jaj már mi nekünk szegény nemzetnek
Kik feltámadtunk rebelliseknek;
Szuhai Mátyás — Zákány Tamás kopasz fejének:
Nagy pipájú — kevés dohányú
Magyar nemzetnek.

De mikor Erdély pártját fogta a bujdosóknak, mindjárt örömmre változott a kurucz-kesergő s immár azt dalolták, hogy:

Daru lábu, szarka orru
Nyomorult németiség:
Fut előttünk, retteg tőlünk . . .
Nyomorult nemzetség.

És elfoglalják Fülek várát, Kassát, Felső-Magyarország keleti részét s teremtenek egy időre megint egy kis *magyar világot*. (1682.)

A török hatalom megtörése, Buda visszavívása után megszűnt az erdélyi fejedelemség s az elnyomatói törekvések még inkább megújultak Magyarországon. 1697-ben már így kesereg Magyarország felett az ének:

Oh szegény magyarság, mit gondolsz magadban? . . .
Azt tudod: jól nyugszol te nemes ágyadban,
Avvagy vígan tánczolsz szabad curiádban,
Sípoltatod magad kárpitos házadban?!

Most nem parancsolhatsz, mert nagy te rabságod;
Miként fújják, néked csak úgy kell tánczolni;
Idegen nemzetre szállott szép országod,
Tőled elvétellett arany szabadságod.

S az »arany szabadság«-ért újra [kardot kellett vonni, mert a szabadság fája olyan növény, melyet vérrel kell öntözni, hogy ki ne száradjon.

Thököly már Kisásziában ette a hontalanság keserű kenyerét: Nikomédiában a virágok mezején épült török csiflikjében (villájában) sóhajtozott az erdélyi fejedelemség után. Mostoha fia *II. Rákóczi* Ferencz vette át ősei örökét, ragadta kezébe a szabadság zászlaját s a Beszkidek aljától a Kiskárpátokig zengett a Rákóczi-nóta, harsogott a tárogató, riadt a kürt, s lengett a zászló: *pro libertate!*

Visszazengték azt Erdély bércei is és az erdélyi hazafiak megválasztották a szabadság bajnokát Erdély fejedelméül.

Nyolcz évig folyt a harc. A pestis és a pénzügyi kimerülés vetett csak véget neki, nem az ellenség fegy-

vere. A nemzet megalkudott, békét kötött, csak a vezér maradt hajthatatlan, hogy eszményképe maradjon mindig a teljes szabadságnak.

Idegen földön hallgatta »tenger mormolását«, »futó szél zúgását« »Nagy Törökországban!« Onnan várta a hajnal hasadását, világ ujhodását. Itthon hiába zengett a Rákóczi-kesergő:

Jaj Rákóczi, Bercsényi
Vitéz magyarok vezéri,
Bezerédi!
Hová lettek magyar népnek
Élő tüköri,
Nemzetünknek hirszerzői
Fényes csillagi.

O akkor már a későbbi költő szavain tépelődött, hogy:

Teremt-é Isten több magyart
Míg a világ, míg napja tart
Ha mink is elfogyánk.

Nem egyhamar teremtett olyat, a minők ők voltak: Bocskay, Bethlen, a Rákócziak, büszkeségei a magyarnak s Erdélynek, melynek fejedelmi székén ültenek.

A múlt század a tespedés kora volt. A bécsi udvari politika már-már elérte azt, a mire 2—300 év óta törekedett, hogy Magyarországot beolvaszsa az »összbirodalom«-ba.

De századunk harmadik tizedében a nemzet felébredt delejes álmából. Küldött az Ég most is szabadtókat, vezéreket.

1791. szept. 21-én Ausztria felé a határszélen fényes kastélyban született egy gyermek, a ki, mint akkor a többi magyar főurak gyermekei, magyarul is alig tudott s később mégis ő, *Széchenyi István* gróf lett »a legnagobb magyar!«, Magyarország reformátora szellemi és anyagi téren.

Egy évtized múlva 1802. szept. 12-én a Rákócziak ősi hazájában megszületett *Kossuth Lajos*, a ki szabaddá, önállóvá, függetlenné tette a magyart, leverve róla a politikai bilincseket.

Egy évvel utána 1803. oct. 17-én Stiria felé a határszélen született Deák Ferencz, második Verbőczynek, két nemzedék élő törvénykönyve, a ki betetőzte a másik két reformátor munkáját s dúló csaták viharai után megmentette az alkotmányt.

E triumviratushoz méltán sorakozik Erdély reformátora, *Wesselényi Miklós*, a ki összeforrasztotta a két magyar hazát — megteremtette az *uniót* Magyarország és Erdély között.

E reformátorok között *Kossuth Lajos* volt az, ki a nemzet érzelmeinek, vágyainak, törekvéseinek leginkább kifejezést tudott adni. A vezéri szerepre már születése is mintegy praedestinálta. Thököly bujdosó kuruczai s a Rákócziak ősi hazájában a zempléni Hegyalján született. Böleső dala volt a »Régi dal, régi dal, régi dicsőségről!« Iskoláit *S.-A.-Ujhelyen* kezdette, melynek szomszédságában áll a borsii kastély, a hol Rákóczi Ferencz született. Ennek ódon falai, százados tölgyei alatt játszadozott, tanulta a magyar történel-

met az ifju Kossuth Lajos. A jogot a szomszéd *Sáros-Patakon* végezte, a Rákócziak várának hatalmas kertjében tanulgatta a magyar közjogot, hol a hársak és platánok alatt még a szellő fuvalma is hazaszeretetről, szabadságról susog. Tanulmányain kívül a Rákóczi-történetek, regék és mondák voltak szellemi táplálékai. Ott még szájról-szájra szálltak a régi kurucz nóták, s nem könyvből tanulta ő sem, mi sem, a kik egy emberöltő után már a Rákóczi és Kossuth emlékeit összeforrva találtuk ott, hogy:

Ne higyj magyar a németnek,
Akár mivel hitegetnek,
Mert ha ád is nagy levelet,
Mint a kerek köpenyeged
S pecsétet üt olyat rája,
Mint a holdnak karimája,
Nincsen abba semmi virtus,
Verje meg a Jézus Krisztus.*)

A Rákócziak hazájának légköre volt az, melyben Kossuth nevedett. Csakis az nevelhetett egy II. Rákóczit, egy Kossuthot.

A Rákóczi hazája közszellemét vitte magával az 1932—6-iki országgyűlésre, Pozsonyba, a hol mint az ifjuság vezére az *Országgyűlési Tudósításokat* szerkesztette. Ez adott neki erőt és kitartást, midőn a *Törvényhatósági Tudósítások* szerkesztése miatt börtönbe vetették. A magyar politikai szabadságért és független-

*) *Thaly K.* Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor költészetéhez.

ségért rajongó hazafias szellemet sugározta ki a *Pesti Hirlap* hasábjairól. Azt oltotta be az 1847-iki országgyűlésbe, mint az ellenzéknek vezére. Azt vitte be a miniszteriumba, mint 48-nak pénzügyminisztere. Az volt vezércsillaga, mint az ország kormányzójának s azt vitte magával egyetlen vagyonaként a számkivételbe.

De Kossuth és reformator társai csak a vezérek voltak: 1848 márczius 15-ikét maga a nép tette a szabadság ünnepévé. Mig a pozsonyi országgyűlés a reformokat tárgyalja s a felelős magyar miniszterium kieszközlésére Bécsbe ment Kossuthot az ottani polgárság vállain hordozza s virágokkal halmozza el: addig Budapesten márczius 15-én az ifjuság és a nép az isten szabad ege alatt proklamálja, hogy: »*Mit kíván a magyar nemzet?*« A 12 pont elseje a *sajtószabadság*, 12-ike az *unió Erdélylyel*, a két testvér hazának egyesítése.

II.

Az unió története még nincs megírva. Legyen szabad azért egy pár lélekemelő mozzanatot elmondani belőle, mert ez volt az, a mivel Erdély itt Kolozsvárt a márcziusi napok dicsőségéhez a maga részéről hozzájárult. Régi vágya volt ez a honfiaknak Királyhágón innen és tul. Az 1843—44-ki pozsonyi országgyűlésen ötödször irnak fel a rendek a kormányhoz, hogy az egyesülés előkészítése végett országos bizottmány küldessék ki. De a kormánytól válasz nem érkezett.

1847-ben az ellenzék programjában, melyet Deák

Ferencz szerkesztett, újra ki van mondva Magyarország és Erdély egyesítésének kívánása, hogy „a két nemzet egymásnak visszaadatván, mind a vérségi kapcsolatnak, mind az ország oly régi közóhajtásának elég tétessék».

Ezt követte a márczius 15-iki 12 pontban az unio kívánása. És az 1848-ki országgyűlés márczius 18-ikán a maga részéről törvénybe iktatta az egyesülés kívánását Erdélylyel.

Báró Wesselényi Miklós volt ennek a leglelkesebb szószólója, a magyar főrendiházi és az erdélyi ellenzék vezére a 30-as években, az 1838-iki pesti árviz dicskoszoruzott hőse, s a szabad szó és szabad sajtó egyik vértanúja, a ki fogságában szeme világát veszítette el. Vértanúsága még inkább emelte népszerűségét. A márcziusi napok hírére ő is Pestre sietett. Április elsején a Muzeum-téren tartott gyűlésen a nép hallani kívánta. Sokaknak arcát könny nedvesítette, midőn az ellenzék egykori híres vezérét, a most világtalan nagy hazafit kézen fogva vezették az emelvényre. Az unióról beszélt lelkesen és lelkesítve. »Mi magyarok — ugymond — számra csekélyek vagyunk és mégis két hazánk van. Ez tovább így nem lehet. A testvéri kapocs szép, de a hol kapesok vannak, ott a kikapcsolás is megeshető. Erdélynek egészen bele kell olvadnia Magyarországba.«

Az unio kérdése lelkesen tárgyaltatott Erdélyben is.

A márczius 15-iki hírek hallatára Kolozsvár város tanácsa márczius 21-én rendkívüli közgyűlést tartott,

a melyen a magyarországi új törvények, a közteherviselés, a jobbágyság eltörlése, s főképp az unio érdekében felterjesztést intéztek a főkormányshoz. Az ülés nyilvános volt, de a terembe az érdeklődőknek csak kis része fért, a többiek ellepték a tanácsház udvarát s az utcákat. Zászlókat lobogtattak, éltették az uniót s egy unio feliratu lobogót a tanácsház homlokzatára tűztek.

A közgyűlés feliratát *Pataki József* tanácsos az erkélyről felolvasta a nép előtt, a mely aztán tömegesen kísérte a főbíró és küldöttséget a főkormányzóhoz.

Gróf Teleki József, a népszerű gubernátor, megígérte az erdélyi országgyűlés összehívásának kieszközölését. A nép örömjongásban tört ki, úgy hogy a kormányzó kénytelen volt a kormányshoz tanács (a mostani egyetemi épület) ablakából kihajolva néhány biztató szót intézni a sok ezerre menő közönséghez. Este az ifjuság 300 fáklya fénye mellett zeneszóval ment a kormányzó lakásához, onnan gróf Bethlen Jánoshoz, végül az akkori »Erdélyi Hiradó« szerkesztőjéhez. A fiatalság egyik vezérének (Gyulai Pálnak) emez alkalmi dalát énekelte:

Nyugat felől testvérünk ajkiról
A szent *szabadság* menydörgése szól,
Ébredjünk és fogjunk kezét
S dörögjön fel hazánk felett
E szó:
Legyen szívben, hazában
Az ébredő magyar közt unio.

Nyugat felől testvérünk ajkiról
A *nemzetegység* szent igéje szól
Ki nyugszik még?! ki vesztegel?
Most vagy soha! dörögjön fel
E szó:
E két magyar hazában
Legyen *szabadság*, legyen *unio*.

És a kormányzó királyi jóváhagyás reményében május 29-ére országgyűlést hirdetett Kolozsvárra. Időközben a magyar vármegyék és székely székek egyhangulag az egyesülés eszméje mellett nyilatkoztak. A reactio a szászokat és oláhokat próbálta ellene izgatni; de csak részben ért céljt. Mind a szászok, mind az oláhok értelmesebbjei belátták, hogy mily megbecsülhetetlen jogokat és szabadságot nyertek a 48-iki törvényekben s április havában az oláh nép tekintélyes képviselői *hálanyilatkozatot* intéztek a magyarokhoz a hirlapokban. — Így nyilatkozott az első *balázsfalvi oláh népgyűlés* is ápril 30-án, egyszersmind egy másik nemzeti gyűlést tűzvé ki május 15-ikére az unio és az oláhok külön kívánatai tárgyalása végett.

Május 15-ikén 15,000 főnyi oláh gyűlt össze a balázsfalvi mezőn. Ekkor már az orosz izgatás is elkezdte a bujtogatást s a mezőn már orosz zászlókat is tűztek ki. *Saguna András* gör. kel. érsek a reactióval szövetkezett; az érdekekben megöszült gör. kath. püspök *Lemény János* hí maradt a szabadság ügyéhez s az unio eszméjéhez. Tizenhat pontba foglalták kívánataikat, melyeket a királyhoz és kormányhoz kül-

döttségek vittek föl a két főpappal az élükön. Az egyik pont azt kívánta, hogy az unio addig ne tárgyalassék, míg az oláh alkotmányos nemzet nem lesz képviselve. A magyarországi oláhok erre felszólítást intéztek erdélyi fajrokonaikhoz, felvilágosítandó őket, hogy az unio elfogadása nekik is érdekükben áll. A magyarországi oláhok küldötteinek pesti gyűlése pedig május 21-ikén feliratot intézett a miniszteriumhoz, melyben a királynak hűséget, a szabadság lelkes harczosainak köszönetet, a magyar testvérekhez ragaszkodást és a miniszterium iránt bizalmat fejezett ki.

Ilyen előzmények után nyílt meg az erdélyi országgyűlés Kolozsvárt 1848. május 29-én.

A megelőző napon Ujépen vasárnapj lévén, a rendek előzetes tanácskozásra, *nemzeti gyűlésre* jöttek össze. Megható jelenet volt, midőn a világtalan Wesselényi Miklóst, barátja gróf Teleki Domokos karján vezette be a terembe. Az 1834-iki zivataros országgyűlésre való visszaemlékezés — midőn ő volt az ellenzék vezére, a nemzet bálványa, — s az unionak lelkesítése, a melynek ő volt Erdélyben és Magyarországon leglelkesebb szószólója, olyan hatalmas falrengető éljent csalt a jelenlevők ajkaira, a minőt alig hallottak addigelé a mi ódon Redoute-unk falai.

Wesselényi Miklós volt az első szónok, a ki mindenek előtt az unio kérdését kívánta napirendre tüzni, a mit el is fogadtak.

Másnap május 29-én tartotta az országgyűlés első rendes ülését. A piacot és a Monostor-utczát

már kora reggel nagy néptömeg szállotta meg. A házak fel voltak lobogózva, a nemzetőrség diszruhában foglalta el a Redoute előtti tért. A sorkatonaság is kiállott tisztelegni. A karzatokon zsufolva szorongott a nép, a hallgatók számára alant is kellett helyet szorítani. A termet nemzeti színű zászlók ékesítették. Ilyen keretben folyt le a lélekemelő jelenet, az unio kimondása itt ezen a helyen, a hol most emlékünnepeünket tartjuk. Tán épen ezen a helyen, a hol most a mi emelvényünk áll, állott a trónt jelképező emelvény, a melyről br. *Puchner* Antal tábornagy, erdélyi főhadparancsnok, mint királyi biztos megnyitotta az országgyűlést, és pedig (most először) *magyar nyelven*, V. Ferdinánd magyar király nevében. Kitörő éljen, lelkes ovatio hangzott fel a magyar nyelv és a magyar király mellett. Ez a lelkes tüntetés, az egykoru hirlaptudósítás szerint, egy negyed óráig tartott.

A kir. biztos távozása után, mert minden percz drága, az országgyűlés *nemzeti ülés*sé alakult át s megkezdette a tanácskozást az unio felett. Lélekemelően nyilvánult az egyetértés a Magyarországgal való egyesülés kérdésében. *Hátszeg* oláh követe is pártolta az uniot, csak azt kívánta, hogy ugyanazon törvényben mondassék ki az oláh nemzetnek az erdélyi három nemzettel való egyenlő jogosultsága. A *szász követek* is pártolták elvben, csakis nyelvök használata és területi épségök érdekében állítottak föl kívánato kat. A gyűlés végeztével (a mint az Erdélyi Hiradó május 30-ki számában olvassuk) »ezer meg ezer kalap és

zsebkendő lobogtatásával és kard csörgetésével ezer meg ezer torok hangoztatta:

Az unió ki van mondva!

Unió! Unió!

Este a várost fényesen kivilágították. A nemzetgyűlésből kitóduló sokaság „*Az unió meg van, éljen az egygyé lett Magyarhon!*» kiáltások között vonult el az utczákon. Az öröm és lelkesedés leirhatatlan. A királyi biztos és kormányzó ablaka is fényözönben uszott.

Pedig az országgyűlés rendes ülésén még csak másnap, május 30-án került tárgyalás alá. Legelőször is *Wesselényi Miklós* emelte fel dörgő szavát:

»Boldognak érzem magamat — ugymond — hogy nekem jutott osztályrészül a szerencse, egy oly magasztos ügyben, melyért fiatal korom első éveitől fogva küzdöttem, melyért szenvedtem, most már szenvedéseimre enyhítő balzsamul (mely valóban nagyobb szerű küzdelmeknek is méltó bére lehet) én emeltem föl a diadalmas lobogót. E szent lobogó alá hívom föl a t. R. R.-ket, mondják ki egy lélekkal, egy szájjal: Nekünk unió kell az 1848. 7-ik törvényczikk szerint.«

Erre egy hatalmas *unió!* kiáltás reszketteté meg a terem falait, melyre az utczán levő roppant tömeg viszhangja felelt.

»Ez örömrivalgás — folytatja *Wesselényi* — a hon buzgó óhajtásának e menydörgő kifejezése sok-

kal ékesebben és szivrehatóbban szól az unió mellett, mint a hogy én támogathatnám indítványomat. Azért még egyszer kiáltom: »*Éljen s örökké létezzen az unió!*«

Az iménti jelenet itt megújult, s csak perczek mulva jutott szóhoz *Szász Károly*, hogy a határozat kimondására kérje fel az elnököt.

Még *Kemény Domokos báró* jelentette ki, hogy »Nem volt 300 év óta ily dicső napja a magyarnak... I. Ferdinánd volt a szakadozott magyar haza első királya, V. Ferdinánd, ki az egy magyar honnak lett királyává... Most már elmondhatja a magyar, hogy egy istenem, egy hazám.«

A szász követek nevében *Brassó követe* (Roth) jelenté ki, hogy az uniót a *pragmatica sanctio* fentartása mellett ők is elfogadják. A szász követek mindnyájan felállanak és a gyűlés előtt meghajtják magokat.

Erre érdekes jelenet következett. Egy *székely követ* felnyitja az ablakot és a zajongó népnek kikiáltja, hogy *a szászok pártolják az uniót!* Falakat reszkettető öröm zaj, éljen riad fel erre. A nép látni kívánja a szász követeket. Ezek az ablakban megjei lennek s eget verő éljennel üvözöltetnek. Egy fiatal ember a pesti küldöttség zászlaját a trón előtt meghajtja s a király képe alá tüzi.

Éljen a király! hangzik most minden oldalról. A nép künn mennydörögve ismétli s az országgyűlés termére feltűzik kívül Magyarország zászlaját.

Azután *Kemény Dénes* báró a szászok és olá-

hok hazafiságára hivatkozik. *Szeben követe* (Schmidt Konrád) hazafiasan válaszol. A gyűlés köszönetet szavazva feláll, a karzat éljenez; künn a nép *Schmidt* és *Lemény* nevét kiabálja s a szász követeket s a hazafias oláh érseket látni kívánja. Ezek lemennek a nép közé, sok ezer üdvözlő hang és kar fogadja őket. A nép Szeben követét vállaikra emeli s ez hazafias szép beszédben köszöni meg a szász nemzet nevében a magyar nép üdvözlését. Az oláh érseknek egy széket hoznak s az ősz patriarcha arra fölállva megilletődve szólott a magyar s oláh testvériségről, egyenlőségről és szabadságról; egyességre, a haza és királyhoz hű ragaszkodásra hívta fel a népet, ugyanezt igérvén az oláh nemzet részéről is. Az alatt az országgyűlés termében lelkes beszédek hangzottak el; az utolsóban *Pálfi János* Udvarhelyszék nevében 30,000 székely vitéz karját ajánlotta fel a haza védelmére. Az egész gyűlés felállott s örömradiással üdvözli a szónokot.

A kormányzó, a Hunyadiak korának nagynevű történetirója, e szép történeti jelenet befejezéséül határozatul mondja ki, hogy Erdély egyesítése Magyarországgal egyhangulag elfogadtatott.

Kolozsvár örömrában uszott, a gyűlésből jövő követeket a nép zászlók erdejével fogadta, s kísérte az utcákon végig. A királyi biztos lakásához hullámozott a tömeg, majd a kormányzót, azután az országgyűlés elnökét, gróf Bethlen János kísérte haza. Innen Westelényihez mentek, a ki lelkes beszédet tartott a néphez. Végre a városháza elé gyűlt az ünneplő közönség

a melynek erkélyén *Székely József* Pest város zászlaját szép beszéd kíséretében adta át emlékül a város birájának. Utána még *Komárom küldötte* beszélt. Végül a Monostor-utczát elnevezték »*Unió-utczá*«-nak (d. u. már ott fénylett az új név az utca szegletén) a Hid-utczát pedig *Wesselényi-utczá*-nak. Este a város fényárban uszott, a lakosság az utczákon hullámozott s a Rákóczi-induló zenéje mellett tódult a királyi biztos lakásához. Az öreg tábornagy megilletődve jelent meg az erkélyen. Innen a sorkatonaság őrtanyájához mentek, zeneszóval s éljenekkel tisztelték meg. A katonaság viszonzta a szives tüntetést, s reggelre nemzeti színekkel festették be a sárga-fekete karfákat. Késő éjjelig tartott a lelkesülés zaja, anélkül, hogy legkisebb kihágás történt volna.

III.

Az unio kikiáltásával új korszak derült fel a többé nem külön álló Erdélyország történetében.

Sajnos, az új korszakot nem sokára *vérkeresztség* avatta fel. A reactio megkezdette átkos munkáját s következett a dicső szabadságharcz, melyben minden igaz honfi két kézzel küzdött, mint Kinizsi a Kenyérmezőn. A nemzet kivivta a világ csodálatát s bebizonyította a harc mezején is, hogy érdemes a szabadságra.

A ki a nemzet politikai jogait a legalkotmányosabb uton kivivta, fel tudta tüzelni azok megvédelmezésére is honfitársait,

A képviseleti rendszer alapján először összehívott 1848-iki országgyűlés tanácskozásainak legelső napján

(július 11-én) *Kossuth Lajos* a haza védelmére emelt szót s tartotta amaz emlékezetes beszédét, a minőt alig hallott addig a magyar országgyűlés. Támolyogva jutott a szószékre, beteg, sápadtan kezdte. Üljön le! beszéljen ülve! kérték barátai. — Majd leülök, ha kifáradok. — De nem volt rá szüksége. »A felhevülés visszaadta a sápadt arcznak az eleven szint. A hazafiui lelkesedés meggyógyította a beteget, erőt adott a hanyatlónak.«

»Midőn a szószékre lépek — így kezdé két óráig tartó szónoklatát — hogy önöket felhívjam, *mentsék meg a hazát*, e percznek irtózatossága szorítva hat le keblemre. Úgy érzem magamat, mintha isten kezembe adta volna a vésztárogatót, mely felkiáltja a halottakat, hogy ha vétkesek, vagy gyengék, örök halálba visszasülyedjenek; ha pedig van bennök életerő, örökre ébredjenek. Úgy áll e perczben a nemzet sorsa, uraim, önök kezében: és isten kezökbe adta a mai határozattal a nemzet életét, de kezökbe adta a nemzet halálát is.« »Horvátország nyílt pártütésben áll« . . . »Uraim, a haza veszélyben van!« kiáltott föl. »Mondják ki önök azt, hogy a nemzet el van határozva koronájának, szabadságának, önállóságának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni és hogy e tekintetben oly alkut, a mely a nemzetnek önállóságát, szabadságát legkevésbé is sérthetné, senkitől semmi áron el nem fogad, hanem minden méltányos kívánatokat akárki irányában is örökké teljesíteni kész.«

Az országgyűlés felállással egyhangulag elfogadta

Kossuth indítványát, hogy az ország haderejét 200,000 főre emelje s erre a költségeket (40 milliót) előteremtse.

Erre Kossuth meghatottan így végezte beszédét:

»Önök felállottak mint egy férfiú s én leborulok a nemzet nagysága előtt s csak azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafiuságot tapasztaltam a megajánlásban s Magyarországot a pokol kapui sem döntendik meg.«

A veszély közeledtével ő maga kelt körutra, bejárta a Duna-Tisza közén a nagyobb városokat s beszédeivel annyira harczra tüzelte a népet, hogy egész hadseregek indultak a fenyegetett főváros felé.

Mintha a végzet megirigyelte volna, hogy mi véráldozat nélkül jussunk a legdrágább emberi, nemzeti és állami jogok birtokába, a mikért másutt patak számra folyt a vér. És folyt nálunk is egy álló esztendeig, elhulltanak legjobbjaink a hosszú harcz alatt, de a szabadságot nem lehetett megölni, az mint a phoenix madár újra föltámadt hamvaiból.

Áldjuk érte 48-at s 67-et s azoknak emlékét, a kik azt megteremtették. Áldjuk főkép *azét*, a ki a hontalanul bujdosás keservei között is ez egyetlen eszméért élt és munkált szünetlenül és a szabadságharc szomorú vége után sem vesztette el reményét és feltartotta ezzel a nemzetét is. Meghatóan írja le bucsuját a hazától »Irataim az Emigrációból« cz. munkája I. kötete előszavában:

»Kifejezhetlen érzelem-vihar dulta lelkemet, midőn a világozi fegyverletétel hontalanná tett.

— Nincs szó, mely arról fogalmat adhatna.

Leborultam hazám földjére, mielőtt határán átlépnék, zokogva nyomtam reá a fiui szeretet bucsúcsókját; egy csipetnyi port vettem belőle magamhoz; még egy lépés, és — — — úgy valék, mint a tört hajó roncsa, melyet a szélvész kidob a homokra egy sivatagon.

Ott álltam tompa merengésben a nem magyar Duna partján, melynek habjaiban — amonnan felülről, — a magyar nemzet könnyeiből ég felé szállott vizpára csapadéka vegyült, s kis távolságban tőlem rohant tova a Vaskapu sziklatorlaszán keresztül, zugva, morogva, mintha szitkozódnék a meg nem érdemlett végzet ellen.

Én hallgattam e zugást, mely keblem viharával összefolyt; belebámultam a méltatlanul meghiusult honfi remények semmiségébe; és arczomon öntudatlanul a kifejezhetlen fájdalom könyzápora, ömlött alá.

Minden volt e könyzáporban, a mi a hazafi szívének fáj! minden! csak egy nem! a reménytelenség nem; a kétségbeesés hazám jövője felett nem.»

Ő volt az, a ki ezt a reményt a nemzetben fenntartotta. A ki az elnyomatás idejében Kis-Ázsiától Amerikáig felébresztette a világ érdeklődését, rokon-szenvét a magyar szabadság szent ügye iránt, a ki mint egy élő szobor, mint egy tüneményszerű ujkori Memnonszobor, ha rá sütött a napsugár Magyarországra felől, vagy vihar szele érte innen hurjait, mindig megszólalt és hallatta bübájos hangjait, melyet egy egész nemzet elfojtott lélegzettel várt és hallgatott.

És visszazendült rá a magyar nép óhajtása, hogy

Esdve kér az egész haza
Kossuth Lajos gyere haza!

S ha ő nem jött, mert ő már a történelemé volt életében is: megmozdult az ország népe s az járt ki hozzá. Négy évvel ezelőtt csak egyszerre 850-en zarándokoltunk el hozzá, turini magányába, a marsalai ezer utcájába s mindannyian a hazaszeretetben megerősödve tértünk vissza. Láttuk akkor még piros arczát, a lángész sugarában ragyogó kék szemeit, hallottuk szavának zengő muzsikáját dolgozó szobájában (a hol az Emigratio történetét irogatta) s szónoklatának tárogató harsogását (melylyel egykor egy országot új életre keltett), midőn ezer ember előtt másfél órán át beszélt Turin legnagyobb termében kijelentvén, hogy *ez a kebel megtörhet, de meghajolni nem fog soha!*

És meg nem hajolt sem az idők és politikai viszonyok változásának, sem az agg kornak, sem a betegségnek sulya alatt.

Úgy lépett a történelem ítélő széke elé, mint a magyar szabadságnak, függetlenségnek és önállóságnak örökké világitó fáklyája, tündöklő eszményképe.

Nevét együtt fogja emlegetni a történelem Bocskayval, Bethlennel, Thökölyvel, Rákóczi Ferenczczel; és együtt századunk legnagyobb alakjaival, Széchenyivel, Deákkal, a kik mind egy cél felé törekedtek, bár különböző utakon és eszközökkel és különböző sikerrel. Nagyságuk egyaránt fölülemelkedik a politikai pártok

szinvonarán s az egész nemzet osztatlan kegyelete őrzi emléküket.

Midőn márcz. 15-én a szabadság, egyenlőség és testvériség ünnepét üljük, szabadsághőseink emlékeit felujtva tőlük tanulunk hazaszeretetet és lelkesedést azokért a szent eszmékért, a mikért ők éltek, küzdöttek s a miknek megvalósításáért

*»Buzgó imádság epedez
Százazrek ajakán.«*